

ISZTRAY SIMON

FOLYTONOS ÉBRESZTÉS

– Tábor Béláról –

Benne ugyanis lélek van, amely értelmes, szent, a maga nemében egyetlen, sokrétű, finom, komoly, mozgó, átható, tiszta, világos, sérthetetlen (...) Mert a bölcsesség mozgékonyabb mint bármilyen mozgás, tisztaságánál fogva mindenben áthatol.

Hiszen Isten erejének lehelete és a Mindenható dicsőségének tiszta kicsordulása, ezért nem érheti soha semmi fölt.

Az örök világosság kisugárzása, és az Isten működésének tiszta tükré és jóságának képmása.

Bár csak egy, mindent megtehet, s jóllehet magában marad, megújítja a mindenséget.

(A BÖLCSSÉG DICSEKÉRE, *BÖLC SÉSSÉG KÖNYVE* 7, 22–30)

IA hallgatás Tábor Béla életművéről ma már nem tekinthető esetleges körülmények eredményének. A rendszerváltozás után egy évvel – mintegy ötvenegy évvel ezelő, 1939-es megjelenése után – ismét megjelent Tábor Béla alapvető műve, *A zsidóság két útja*. Ezt 2003 végén követte a *Személyiség és logosz* című, az óriási életműből reprezentatív válogatást nyújtó kötet. Mivel Tábor Béla egész életében voltaképpen egyetlen művet írt, melynek a *Bevezető fejezetek a valóság östörténeléhez* címet adta (*Östörténet*, ahogy nevezte röviden), s mivel a mű a vele szemben támasztott ropant igény és mérték miatt teljesen a halálaig sem zárult le, így a szövegek gondozása és kiadása az utódokra maradt. Így készült el az új kötet, amely közli az *Östörténet* első fejezetét, a Szabó Lajosról szóló zseniális tanulmányt; különféle, nem meglelt vagy már megjelent, de kötetben még össze nem gyűjtött esszéket és tanulmányokat, valamint az *Östörténethez* írt kommentárokat, betekintést nyújtva a mű gondolatvilágába.

A két kötet – kiegészítve a Szabó Lajossal közösen írt mű, a *Vádirat a szellem ellen* újrakiadásával – immár bárki számára lehetőséget, elégséges alapot és okot ad ezzel a szellemi pozícióval, magas mértékkel való szembesülésre, annak asszimilációjára vagy azzal való szellemi küzdelemre. Nem kis kihívásról van szó. A magyar szellemi élet mostanáig – sem igenlő, sem tagadó módon – nem felelt rá.

Igy ennek a hallgatásnak számos oka közül a legfontosabbat és legalapvetőbbet megragadni az első feladat. Ehhez rögtön Tábor Béla egy centrális szövegéhez fordulhatok, ahhoz, amelyik az éber-

belső energetikus elszántság volt meg bennem ahhoz, hogy belevágjak ebbe a nehéz vállalkozásba. (Referátumának megírásáról van szó.) De éppen itt, ezen a ponton kaptam azt az »ajándék-pillanatot«, amiről az előbb beszéltem. Évekkel ezelőtt egy hasonló pillanat élményét fogalmaztam meg magamnak, mint »az energia állandótlanságának« a törvényét. Egy hasonló takarékosági kísérletnél villant fel előttem, hogy az energia minden lehet, csak állandó nem: vagy növekszik, vagy fogy, csak állandó nem lehet. Ami azonban lényegesebb ennél: akkor növekszik, ha fogyasztjuk, és akkor fogy, ha nem fogyasztjuk. A szellemi termékenységnek ugyanarról a törvényéről van szó, amit a Talmud így mond: »ha elhagysz egy napra, én ket-tőre hagylak el.« (92. o.) Vagyis paradox módon »ugyanaz a nehézség volt az oldópont is, ahonnan varatlanul kifakadt az energia, amely a cselekvés gátját áttörte, és a hátráló mozdulatot megállította.« (90. o.)

A tanulmány címe *Az ébresztésről*, és központi ki-jelentése: az éberség, »az egzisztenciális követelmények alfaja és ómegája: egyeb tennivalónk nincs is, mint a folytonos ébresztés. Önébresztés és egymás ébresztése.« (92. o.) Am ez annyit jelent – és éppen ezen van a hangsúly –, hogy: »... problematlanul nem lehet ébren lenni, problematlanul csak aludni lehet. Ébren lenni az ember számára azt jelenti: folyton ébreszteni magát.« (93. o.) De vajon kinek és miért van szüksége a folytonos ébresztésre? Ki az almodó? (Ki van alacsonyabb, konfuz tudatalapokban, öntudat, önértékelés híján?) A legegyszerűsebb válasz: az ember, belevezve az immanens idő, a történelem zajlásába. Az ébresztés a vertikalis mozdulat, metszéspont a közömbös idő horizontálisában.

Az ébresztés – Tábor Béla egész életműve – így ébreszt minket, és *minket* ébreszt, történelemben élő embereket, általában minden egyes történelemben élő embert, és különösképpen minket, Közép-Európa és Magyarország 20. századi történelmét átélő és átélő embereket. Ez a történelem a nehézség és a tehetetlenségi erő, amit a folytonos ébresztésnek – önmagában és másokban – le kell küzdenie. De emlékeztünk csak: »... ugyanaz a nehézség volt az oldópont is (saját kiemelesem), ahonnan varatlanul kifakadt az energia, amely a cselekvés gátját áttörte és a hátráló mozdulatot megállította.« Ebben van a nehézség nehézsége: azt megérténi, hogy a nehezebb út a helyes út, a nehézség áttörése a nehézség irányában halad, az energia az energia fogyasztásával növekszik. Jelen esetben a történe-

* Kertész Imre: A boldogtalan 20. század.

** Mindéz egybeesik azzal, amit Tábor Béla ugyanebben a könyvben a zsidóság, »történelmi határlétéről« mond: »Határlét: határ az ember történelmi és nem-történelmi léte között. (...) Nem-történelmi lét csak egy lehet: az osztatlan, birtokká nem tehető tiszta szellem. A nem-történelmi lét: a lét mint Pillanat. (...) A történelmi határlét tehát végső közvetítő az ember történelmi léte és a tiszta szellem között.« A zsidóságnak ilyen mélységben való megértése a »zsidókérdést« az üdvörténet terébe helyezi és így megmutatja a zsidóság szerepének egyoldalú – a határozatát nem figyelembevevő – értelmezésének szűkösségét. Így megmutatja a zsidóság demónizálásának – az antiszemitizmusnak – a *hamisságot* is. Ez a jelenlét a zsidósággal találkozó keresztyének és nem-zsidók számára. A zsidóság számára pedig valóban lét-kérdés ennek megértése. Ugyanis egy ilyen mélységű megértés alakíthat csak ki aranyos és erős zsidó öntudatot. (Tábor Béla öntudat és büntudat, alázat és öntudatosság egységéről beszél a zsidó vallásban.) Ezen a határon élni pedig valóban maximális éberséget és tudatosságot igényel.

lem az a nehézség, ami »oldópontta« válhat, a »szoros út«, amelyen át kell menni. Ekkor és így a történelem már nem pusztán passzív ellenállás a szellem erejével szemben.

Mit jelent mindez? A történelmi valósággal való nem-szembesítés, nem-émlékezés és az arra való nem-ésmelés a legmasszívabb alapja az ellenállásnak Tábor Béla – és hasonló jelentőségű alkotók – életével és alkotásával szemben. És megfordítva: a szembesítés csak ilyen, »negatív gyémánt-karakterű« (Szabó Lajos kifejezése) alkotók tükrében lehetséges. Csak ilyen hofokú eszmélés közelében válhat lehetségessé a 20. századi és jelenkori történelem nihilizmusának leküzdése, és a történelem valódi értelmének és jelentőségének megértése. Arról van szó, amiről K. I. ír: »Az ember magasabb értelemben vett boldogulása a történelmi létezésen kívül rejlik – de nem a történelmi tapasztalatok megkerülésével, ellenkezőleg, azok megélésével és a velük való tragikus azonosulással. Az embert egyedül a tudás emelheti a történelem fölé, a totális történelem csüggesztő, minden reménytől megfosztó jelenléte idején a tudás az egyetlen jó.

Csakis e megélt tudás fényében tehetjük fel a kérdést: *teremthet-e értéket mindaz, amit elkövetünk és elszüvedtünk – pontosabban fogalmazva: tulajdonítunk-e értéket saját életünknek, vagy pedig elvelejünk, mint az amnéziás betegek, esetleg elvetjük magunktól, mint az öngyilkosok.*

Tulajdonítunk-e értéket saját életünknek? – nem kérdés és mégis kérdés, abban a drámai értelemben, ahogy Tábor Béla könyvének címe, »A zsidóság két útja« valójában a döntésre céloz: »Bizony-ságul hívom elleneteket az eget és a földet: az életet és a halált adtam előtökbe, az áldást és az átkot. És válaszdt az életet.« (Móz V, 30, 19)

»*Teremthet-e értéket mindaz, amit elkövetünk és elszüvedtünk – pontosabban fogalmazva: tulajdonítunk-e értéket saját életünknek?*« – a kérdés egyetemes kérdés, egyaránt szól zsidókhöz és nem-zsidókhöz. Az erre a kérdésre adott válasz határozza meg reakciónkat a Tábor Béla-féle »folytonos ébresztésre«. Ez annyit jelent: az ébresztés *értékelés*-re szólít fel. Választásra, amely választás mar az értékelés választása. Az értékelés választása tehát már az élet választása! Ilyen összefüggésben is igaz, amit Tábor Béla Goethétől idéz: »az élet élete a szellem«, a szellem mint értékelés. Nem értékelni viszont maga az élettagadás (másképp: az élettől való felelem). Értékelésnek és életnek ilyen elválaszthatatlanságával Tábor Béla tanításának szívében vagyunk.

De innen is tovább kell keresni a szellem életének – az eleven szellemnek – a forrásait felé. Minden vallás centruma – a szakralitás valósága – a maximális éberség követelményével lép az ember elé. Az előbbieknél fényesebb az azt jelenti, hogy a legfőbb érték választására szólít fel. Az emberi történelemben – azt metszve – már megförtélt és folyton megtörténik a legmagasabb éberség megnyilvánulása – a kinyilatkoztatás. Ez az a legfőbb érték, amely paradox módon – az ember számára a mindennapi valóság önértékelést is lehetővé teszi, innen táplálkozhat a mindennapi értékelés és önértékelés: „mindennapi kenyerünk”. Mert ez az ember valódi igénye, valódi mértéke. Tábor Béla szavai: „A kinyilatkoztatás mint történelmi-történelemfeletti pont a „történelem mértékességére”.

Ha mindez így van, akkor a történelem, melyből kiindultam, vagyis az ellenállás az ébresztéssel szemben, az idő immanens mozgása – már ennek a „mértékességnek” az elfelejtése. De miért állhat elő, mi teszi lehetővé ezt a felejtést? Az *ébredésről* így ír: „Az egyik levidencia az, amit egyszer az ember történetéről mondtam: az ember ma, a bűnbűnés után is egész, de a szellemtől az különbözteti meg, hogy nincs benne kohézió, és a logosz centrumával való érintkezés után mindig újra ki van téve az elszakadás veszélyének. A másik az ebből adódó súlyos egzisztenciális helyzet: minden pillanatban egyszerre megnyílik számunkra a mennyország és a pokol kapuja. Minden pillanatunk ilyen „ajándékpillanattá” válhat, mikor mindent a kezeink tartunk; és egy pillanatnyi elernyedés zűnkben tartunk; és egy pillanattal a kezünkben.” (92. o.) A történelem tehát nem csupán „az örök élet és örök halál” közötti „szüntelen vándorlás, ingajárat” – ahogy Tábor Béla írja –, hanem emlékezés és felejtés, „mindent kezünkben tartás” és „mindent elejtés” között is.

1945 utáni írásaiban – miután maga is megjárta a koncentrációs táborokat – a 2. világháború és a holokauszt iszonyatát újból és újból Jobb történeten keresztül próbálta megérteni: „A meztelen emberi egzisztencia szempontjából az őtestamen-

tumban Jobb története, az Újtestamentumban Jézus gecsemanei óráinak története a legrelevánsabb. Mind a kettő az ébredésről szól.” (93. o.) És Jobbról írja: „a megváltás pillanatáig a Sátánnak mindig igaza van az emberrel szemben”. Hogyan lehetséges ez? Miben van igaza? Ezt csak az ébredés szempontjából érthetjük meg. Az autonóm emberi létezés – még a vallásos létezés is – kisebb vagy nagyobb mértékben a kinyilatkoztatással szembeni ellenállás határozza meg. Erre az ellenállásra való ráébredés már maga a leküzdésére irányuló erőfeszítés kezdete. Ugyanis az ellenállás éppen a felejtésből táplálkozik, tehát tulajdon eredetét, ellenállás-voltat felejt, leplezi el, s így akadályozza az ellenállás áttörését. (Ahogy az ember elfelejti isteni eredetét, s így nem találja meg méltó helyét a létezésben, mint a Gyöngyhimmuszban vagy A teközlő fiú történetében.) Így válik az ellenállás *mammunionizmussá*, vagy „lelek-zsugorodássá”, az ember alacsony – bármely véges – fokon való identifikációjává. Ez még Jobb esetében is érvényes – amint a „barátok” példáján az nyilvánvalóvá válik: az ő hamis identifikációja az volt, hogy „feddhetetlen, igaz, istenfelő és bűngyűlölő”. A hamis identitást rombolja le a Sátán: ezért *van igaza* az emberrel szemben. Igaza van, de csak a „megváltásig” van igaza. Ugyanis a Sátán azt bizonyítja be az embernek, hogy „amivel azonosítod magadat, az fabatkát sem ér”, azután magára hárítja a kielégületlenség és üresség érzését. De a Megváltó azt mondja: „van értekezés benned, mint amivel most azonosulsz”, és rámutat erre az értékesebbre – a legértékesebbre – „növekedjél benne és általa”. (Mint a vak az evangéliumban, aki visszakapja a látását, de még mindig nem látja a Megváltót, amíg az rá nem mutat önmagára.) Es: „amint növekedsz, az érteket és jelentőséget ad annak, amit átélte, elszenvedte, amit kínozott beteljesületlennel érezte.” Ez a történelmi nihilizmus – a történelem értelmességének kinzó tudata – felszámolásának a kulcsa. A történelem a felejtés áttörése révén egy tágabb dimenzióba kerül. Ez az üdvtörténet te-

2. Egy Tábor Béláról szóló írást kétségtelenül a *szellem* általa adott értelmezésével kell kezdeni. En is ezzel kezdtem ezt az írást: az ébredésről a szellem egyik – minden bizonnyal a legfontosabb – aspektusa. Tábor Béla hangsúlyosan sokszor elmondta, hogy a szellemet nem lehet definiálni – mert a szellemnek *kisugárzása* van (egy pontból) és nincsen kiterjedése. Ezért: „A szellemet definiálni: ez maga a szellemtagadás.” (17. o.) Hogy miért van ez így, azt még teljesebben megvilágítja egy másik idézet: „Hogy mi a szellem, csak újra meg újra megismerhetjük, de nem *tudjuk*; aki tudja, már ennek a tudásának a pusztá ténye által elfelejtette.” Ebből is látszik, hogy nem misztifikációról vagy irracionálisizmusról van szó: ugyanis Tábor Béla azért nem definiálja a szellemet, mert egész életműve a szellemnek újra és újra a szellem által és a szellemben történő megismerése. A szellem így nála a tudás tárgyává nem tehető, de a megismerésben újra és újra felfedezhető legfelső (vagy centrális) pont (éberség – szakralitás – létezés – érték). Másrészt Tábor Béla ebből a középpontból bont ki minden „más”: testi vagy lelki, anyagi vagy társadalmi valóságot, és ezek megismerése – átvilágítása – ismét a szellemhez vezet vissza. Ez tehát annyit jelent: a valóság minden szintjét a szellem eleven árama járja át. Nincsen eleve megismerhetetlen, vagy szellemet nélkülöző elszigetelt valóság. Szabó Lajos ezért tagadja bármiféle „magánvaló”: magánvaló létező, magánvaló érték stb. létezését.

Az előző idézet magában foglalja Tábor Belának a megismeréssel kapcsolatos pozícióját: A szellem az a centrum, amely minden megismerést lehetővé tesz, amelyből minden megismerés táplálkozik. A *zsidóság két útja* írja: „A szellem az a végső erő, ami a valóságot valóvá, élővé, működővé teszi. A csak személyesen átléhető – nem pedig »tudományszul vehető« – válasz az utolsó mérték. Ha azt kerdezem, mi a valóság, válasz helyett impozáns felhokarcolóval ajándékoz meg a tudomány, amelynek legfelső emeletére ezer lépcsőfok visz. Beszél anyagról, molekuláról, atomról, elektronnól, hullámrészgéről. De ha az utolsó lépcsőfokon is megismétlem a kérdést, a választ már csak a szellemben találhatom es sehol másutt. A *szellem ott kezdődik, ahol a tudomány véget ér*: Az egyetlen lehetséges viszony közöttük az, hogy a tudomány a szellemből meríti kisebb vagy nagyobb erejét: a tudomány a szellem által van, mert minden a szellem által van.” (18. o.) Mindez korántsem jelenti azt, hogy Tábor Béla a tudomány ellensége lett volna – ez a szellem *elsőségének* kimondása. A benne rejlő polemikus élmegértéséhez segít a következő idézet: „Megismer-

ni annyi, mint ismeretlené tenni az ismeretet. (...) Úgy is kifejezhetjük: *defektív-százlni* a tudást; feloldani a tudást a megismerésben, visszaoldani a megismerésbe.” (193. o.) Defektíválni a tudást – ahhoz hasonló szellemi mozdulattal, ahogy a marx kritiká leleplezi az „áru féltiszkarakterét” a kapitalista társadalomban, és így az elidegenedést –: itt a tudás „fétisse válassza” leleplezéséről és így idegenségének feloldásáról van szó. Tehát: ismeretlené tenni az ismeretet minden pillanatban – és újból megismerni ezt az ismeretlen ugyancsak minden pillanatban. (Ez a „folytonos ébredés” újabb leírása.) Ez a „szellemi szegénység” alkalmazandó, mindenféle szellemi vagy birtoklás felszámolása. (Ahogy a „szellem” szellemekben gazdagoknak” mondja Jézus: „Ha vannak bűnök, nem volna bűnösök. De azt állítják: látok. Ezért megmarad a bűnösök.”) A szellemi szegénység maga az emberi értelemben vett szellem.

Mivel Tábor Béla éppúgy „nyelv-gondolkodó”, mint Szabó Lajos (akit Hamvas Béla jellemzett így¹), szavaiban, nyelvében tárul fel gondolkodásának lényege. Tábor Béla alapszava a „kisugárzás” és – a fenymetafora nyomán haladva – az „átvilágítás”, a transzparencia. Tábor Béla felismerései általában egyetlen koncentrált ponton „törnek át”: innen sugárzik tovább a megismerés ereje. Ez az egyetlen sugárzó energia formálódni, építkezni kezd: mondatok, szóarchitektúrák, struktúrák jelennek meg. A következő gesztus a hátralepés: a rátekintés (ahogy a festő hátr lép és megtekinti saját művét), a mondatok és szavak vizsgálata és átvilágítása. Ez a transzparencia mozzanata. Ezzel zárul le a felismerés története és ez – gyakran *szavak latorgatója* – vezet a következő felismerésig. A gondolkodásnak ezt a mozgását sürített Tábor Béla a *TPT (transzformáció-projektív-transzparencia)* kepletbe: „az egyetlen alagondolat transzformációinak gazdagsága, az alagondolat és a transzformációk átélésének intenzitását egész a hiposztázisig (projekció) átélni, de transzparenciájukat megörizni: Egy tudatosság, a szubjektív gyökér és szándék tudatossága.” (264. o.)

Paradox módon éppen ez a transzparenciára-törkés teszi nehezzé Tábor Béla figyelmes olvasását. Ugyanis az előre irányuló mozgást hátralepés, a megismerést ismeretlené tétel követi. Eppen a transzparenciára-törkés az egyik magyarázata annak, hogy hogyan és miért válik fontossá Tábor Béla számára a *rejtés*, a sötétség mozzanata. (A nyelv élete ilyen termékeny feszültségekből kapja energiáját. Vajon Szabó Lajos mámorosan nagylélegzetű, büszkén igenlő, vagy szatirikusan kétségbe vo-

¹ Kulcsfontosságú – a Magyarországon elsőként Szabó Lajos és Tábor Béla által felfedezett – Ebner műve: *A szó és a szellemi találgatás* (Bp., 1995).

² Hamvas Béla ezt mondta erről: „A megfogalmazásban mindig megjelenést látam és nem kifejezést. A megjelenés a lehető legkevésbé sürdőlással jelenik meg, sőt, egyszerűen: itt van. (...) A nyelv-gondolkodó ezek szerint az, aki magában a beszédben jelenik meg.” Szabó Lajos válasza is izgalmas: „... minden kutatás visszavetíti az értelmét az eredeti tudást. Mikor a szó értelmező van szó: a hagyományok vagy Goethe, Hamann, Origenesz – a nyelvnek minden újabb fejlődése vagy visszafeloldása – minden szó értelmét megváltoztatja. A nyelv-gondolkodó ebből élnek.” (Az 1946. február 7-i beszélgetés jegyzéknyelve, megtalálható: *Tény és titok, Szabó Lajos összegyűjtött írása* és *előadásai*, Veszprém, 1999.)

nó mondatainak mi a feszültségre? En így mondanám: Szabó Lajosnál pont a végtelenre törő spirális- és örvény-mozgású gondolkodás és nyelv, a *fokozhatóság* igé-nye helyezi középpontba a matézist, véges és vég- telen „siklóegyensúlyát”, a mérleget, a „szavak latolgatását”, „... a valóságnak az a titokzatos va- rása, amely valóban a szép, a művészi rejtett for- rása, nem felhőmály, hanem izmos, ébenfekete éj- szakai sötétség. Ez az egyszerre felelmetes és von- zó sötétség a teremtés *helye*: »sötétség volt a mély- ség fölött«, mielőtt elhangzott az első teremő szó: »legyen világosság!«. (...) De az éjszakai sötétség, ez a termékeny titok, nemcsak, hogy bírja a vilá- gosságot, hanem kívánja is, mint ahogy az anyag kívánja a formát. A valóság mélyen rejlő sötét va- rás annál hatalmasabban bontakozik ki, minél élesebb fény vetődik rá.” (124. o.) Ez a sötétség – mint a teremtés feltétele, helye, háttere – min- dig *megmarad*: „Amilyen mértékben egy létező be- avat saját létébe, letének lenyegébe más létezőket, olyan mértékben vissza is vonul magába, rejtőzik is (a titok megmaradásának elve)”.

Erről a ponttól bontható ki Tabor Béla felfogása mítosz és logosz viszonyáról, nem mítoszellenes lo- goszcentrikus hangsúlya. „A logosz az igazságnak az a mozzanata, hogy szüntelenül *beavatja* önmá- gát önmagába. Egyrészt szüntelenül *kérdőre vonja* önmagát: ez a lelkiismeret. Másrészt szüntelenül kérdezi önmagától önmagát = szüntelenül fellazít- ja önmagát = teljesseg igényéből fakadó *kerdesek* forrása. (...) A logosz szüntelenül rejti (= titokká avatja) és szüntelenül rejteleníti önmagát = szün- telenül megnyilatkozik önmaga előtt. A mítosz ob- jektívál. Minden objektíváció – a fogalom is! – mi- tizáló mozdulat. (...) A logosz a megjelenítő, a je- lenné tevő. A mítoszról viszont azt mondhatjuk: a múltta tevő, és ritkábban (...) a jövővé tevő. Min- denesetre: időbeliként mutat be valami nem időbe- liti, hanem jelenvalót. A mítosz: multiperspektíva.” (200. o.) A logosz Tabor Bélánál a kérdés, a szemé- lyesség, a jelenlét intenzitásában létezik. „Teljes- seg igényéből fakadó kérdések forrása.” Ez a lo- gosz – az ő szavaival – a mítosz „burkába”, „kagy- lójába” van zárva. De mit fejeznek ki ezek a sza- vak? Egyrészt a mítosz „burka” *rejt*, elrejt, elzár- ja a logoszt, másrészt viszont éppen hogy *ovja*, táp- lálja, *érelti*. Ez valójában ugyanannak a működés- nek a kettős arca. Az *érelés* a mítosz időkarakte- rének, azon belül is „multiperspektívájának” legér- tekebb vonása. Mítosz és logosz, akárcsak múlt és jelen, idő és jelenlét, mélyen összetartoznak. E- mely összetartozás miatt küzdenek is egymással: a logosz teljessegényvet, s igényét a személyes meg- értésre a mítosz szükségképpen korlátozza. A lo- gosznak, hogy megvalósuljon, a mítosz korlátait meg kell haladnia. Ezt többféleképpen teheti. Tabor Bé- la ezt az utat választja: „Nincs produktívabb alko- tó munka, mint a mítoszban rejlő *logosz* világtó erejének felszabadítása, és ennek segítségével a mítosz átvilágítása.” (240. o.) Ennek a tevékenység- nek – saját munkájának – legmélyrehatóbb elem- zését a Szabó Lajos-tanulmányban találjuk. „A

mítosz... a logosz burka. A logosz az, ami elgondol- hatóvá tesz. (...) Hogy a logosz elgondolhatóvá tesz, azt jelenti: *átjelenthetővé tesz*; gondolkodni annyi, mint az elgondolandó gondolat Ariadné-fonala men- tén egyre mélyebbre hatolni jelenünkbe. Mivel a logosz a mítosz burkába van zárva, két mód van arra, hogy a lét gondolatát elgondolhatóvá tegyék. Vagy szétrepesztjük burkat, a mítoszt: ezt teszik a különböző felvilágosodások – hogy milyen ered- különnyel, most nem vizsgáljuk. Vagy pedig olyan hófokra hevítjük a mítosz burkába zárt logoszt, hogy átsüssön a mítosz és átvilágítsa. Ez volt An- selmus módszere, és ezt a módszert tette magáévá Szabó Lajos is.” (49. o.) Ez tehát Tabor Béla úja is a „tudás defetizálására” – a (legtágabb értele- mben vett) mítosz átvilágítása a logosz erejével. Így az *átjelenthető*, a jelen alkotó energiájává tehető.

3. A teremtés értelmezésével Tabor Béla bölcse- senél: „A teremtés a »szellem« ígésített formája.” A teremtés gondolata és annak központi szerepe Tá- bor Bélánál azonos forrásból ered Szabó Lajos „egyetlen misztérium” gondolatával. Ugy is lehetne mondani: a teremtés gondolata Tabor Bélánál ki- szerlet az „egyetlen misztérium” gondolatnak kibon- tására. Ez mely kapcsolatot jelez Tabor Béla és Sza- bó Lajos gondolatvilága között. Ugyanis az „egyet- len misztérium” gondolatáról is elmondható, hogy az Szabó Lajos bölcseletének szíve. Tabor Béla maga is többször jelzi ezt, és ehhez a gondolathoz való kapcsolódását. Am a *teremtésnek* ilyen értel- mezése már Tabor Béla gondolatvilágának ökonó- miáján belül nyer értelmet.

Az „egyetlen misztérium” Szabó Lajos szemina- riumi előadásain (1947-ben) Nietzsche-kritikája kap- rású bukkann fel. Ezekben a szemináriumokon a nagy 19. századi egzisztenciális gondolkodók, Nietzsche, Kierkegaard és Dosztojevszkij szellemi örökségét vizsgálták. Az ő értelmezésük végül összekapcsoló- dik a vallási hagyományok – a Szentírás és az upa- nisadok – egzisztencia-felfogásának kutatásával. De ez nem azzal a céllal történik, hogy így ezeket a szerzőket elerőtlenítsék és a bennük levő „robba- nőerőt” hatástalanítsák, hanem hogy az összemé- rés méltón mutassa meg valódi erejüket és ered- ményeiket. Így indul Szabó Lajos Nietzsche-kriti- kája: „Nietzsche antiteológikus állítása – az, hogy valami élet- és létszükséglet, meg nem jelenti azt, hogy igaz – mély teleológiára világít rá: igazság és teleológia kapcsolatára. Nietzsche evel megkonst- ruál magának egy ellenfelet, akiben történelmileg Anselmusra ismerünk. Anselmus istenbizonyítéka- ban lét és érték egybeesik. Ez a teremtésgondolat. Minden alkotás, kutatás ebből merít.” (1947. VII. 25.) Ez az „anselmusi pozíció” – ez Anselmus híres istenbizonyítására utal – az, amit Szabó Lajos oly- erőtlen hangszívallyal képvisel végig a beszélgete- sek folyamán: „A létezés már maga érték. Az élet magában foglal egy pozitív álláspontot, a negatív értékekkel szemben is. Érték csak ott van, ahol lét is van.” (1947. VIII. 20.) Az „anselmusi pozíció” vonat- kozásában bukkann fel az „egyetlen misztérium” gon-

dolata: „Egyetlen végő pont van, aminek misztéri- umkarakterét elismerjük. Aki többet ismer el, ke- vesebbet ismer el... értelmetlen, skizoid, szétsza- kított lépést tesz. (...) Az egyetlen misztérium: a te- remtés gondolatának ki nem engedése a figyelem köréből.” (1947. IX. 5.)

Mindéz már a szemináriumi előadásoknak a prob- lémák centruma felé örvénylő vagy onnan spirál-isan kiemelkedő gondolatmenete következő fázisá- ban hangzik el, a teremtéstörténetek: az upanisadok, illetve a János-evangélium prologusának vizs- gálatokor. Szabó Lajos ezzel annak a Nietzsche- nek a kritikáját adja, aki a szubjektivitás valósá- gának felbontója, de egyik legfőbb feltárója is: „Nietzsche nem építi ki a szubjektum-fogalmat, amellyel dolgozik. Kitejerszi, felbontja és szétbont- ja a szubjektivitást, megmutatja a szubjektumot mint erőcentrumot, de gondolkodásának pozitív eredményeit nem foglalja össze.” Így fordul a be- szélgetés az *Atmannak* (a Selbst, az Önvaló), a szubjektivitás gyökereinek – a Vedantában talál-ható – megvilágítása felé. És éppen ennek kapcsán bontja ki Szabó Lajos legteljesebben az „egyetlen misztérium” gondolatát: „Az upanisadok Sankara- fele elemzéséből kiderül, hogy a Vedanta Atmanja a forrászerű, eredeti tapasztalás leírása. Az önma- gammal való azonosítás nivója a közvetlen tapaszt- talás átvilágítottóságának foka, mélysége, vagy ma- gassága. (...) Az ősmisztérium nem lokalizálható. Az ősmisztérium egyetlen, de mindenütt megnyil- vanul. A Selbst, az antar-atman a leglenyegesebb megnyilatkozása ennek a misztériumnak. Az ős-

misztérium a létezés, megismerés és értékelés trimi- tarius, immanens egysége. Ez az »Om«. Ebben a végő képletben benne van az, amit mondunk, és az is, amit mondani nem tudunk. Az ősmisztérium áll előtérben; ez éppen racionális, értelemigenlő szempontból döntő.” (1947. IX. 10.) Az „egyetlen misztérium” gondolatában döntő fontosságú az *egyét- len* hangsúlyozása: „Aki többet ismer el, keveseb- bet ismer el... szétszakított lépést tesz.” Am: „Az ős- misztérium egyetlen, de mindenütt megnyilvánul. E „végő képletben” a szó születéséről, a szó forrá- saról van szó – erre utal az „Om” a hindu szent szó említése is – s ez az, amit így karakterizál Szabó Lajos (a *lelkiismeret* kapcsán) a *Biblia és romantika* című írásában: „Minden alkotás legbensőbb in- dítása, az emberi lélek legősibb mozdulása (Fülep Lajos), ahol *zene, líra és ima még nem váltak szét- jel!*” Ez az Átmannak mint a létezés forrásának di- namikus és egzakt meghatározása. Ez az alkotás, és így az emberi lét születésének pillanata. (Mert: az *emberi alapszükséglet* az alkotás, ahogy egy ma- sik helyen kifejti Szabó Lajos.) De a misztérium Szabó Lajosnál sem misztifikálható (ezért is egyet- len), nem az értelem ködbe burkolására szolgál: „Az ősmisztérium áll előtérben; ez éppen racioná- lis, értelemigenlő szempontból döntő.” Ez a terem- tés: a „szellem” ígésített formája, ahogyan Tabor Béla mondja. Ez az *anselmusi pozíció lenyegve: léte- zés, megismerés és értékelés egyetlen valóság met- szete*.

Tabor Béla kutatása a bibliai teremtésmítosz át- világításával indul: „I. A teremtéssel Isten kilép

önmagába zárt létezéséből. A teremtés a „szellem” igesített formája. „Kedzetben” Isten megteremti a szellemet; a teremtes gondolat paradoxonjai mind ebben gyökereznek. Mert itt olyan aktusról van szó, amelyel a szellem megteremti önmagát. 2. Ennek a paradoxonnak másik kifejezési lehetősége: a »kezdetben« a szeretet megteremti a szeretetet, azzal együtt, ami ennek a szeretetnek a tárgya lehet. Ebben a pontban is, az előzőben is a szellem, illetve a szeretet meghatározása van elrejtve. Rejtve is marad, mert mindkettő éppúgy meghatározhatatlan, mint ahogy az isteni Név kimondhatatlan. (178. o.) „Kezdetben”: Tábor Béla hangsúlyozza, hogy ez nem időbeli kezdetet jelent – a kezdet az *első hely*. „Ami először történik: itt történik” – ebben az értelemben az elsősről, a dicsőségről, a kezdő lépésről van szó. *Kezdetrobbanás*. „Kezdetrobbanás. Ez sohasem lehet egy tölem független kezdet robbanása: csak a kezdethez való viszonyom robbanása. Ez pedig: mítoszrobbanás. ... visszatérni a kezdethez? Ez a kezdet időbe helyezése, mitizálása volna. A kezdethez nem *visszatérni* kell, hanem a kezdethez *eltérni*. Eljutni a kezdethez.” (233. o.) A kezdethez azért nem lehet visszatérni, mert a kezdet nem a múltban található, hanem *örök jelen*. Ilyen értelemben a „kezdethez eltalálni” szükségképpen *mítoszrobbanás*, a mítosz felbontása. (Am ez még egyoldalú felfogása volna a kezdet történéseinek. Tábor Béla ezt a figyelemre méltó dolgot mondja a kísértésről (Anfechtung): „A »kezdetben teremtetten« örökre jelenvaló örök múltjával szemben az Anfechtung embere a *kezdetet* akarja teremteni: »új kezdetet«; és az örökre jelenvaló örök múltat a jelen *időben* megtervezett jövő *idővel* helyettesíti. (»Új múltat!«) (233. o.) „Örökre jelenvaló örök múlt”: ebben a megfogalmazásban való miképpen a logosz és mítosz is bennefoglaltatik; erre látszik utalni múlt és jelen paradox egybefoglalása és átváltoztatása az „örök” jelzőjével. (Ugyanakkor: önállóságukat is megőrzik: külön kaptak az „örök” jelzőt!) Ez a kísértés pedig elsősorban az újkor ember kísértése: a mítikus, hagyományba ágyazott korokkal szemben az újkor tette ugyan is *időbeli jelenné* a kezdetet. Ezért kísértése az, hogy ne a kezdetből induljon ki, hanem a jelenből: s a jelen próbálja meg kezdetté tenni.

Válójában nincsen „semmi más”, mint a kezdet, a „más” ennek a mása: a kezdet *transzformációinak* sorozata pillanatról pillanatra. Ezt látni: éberség. „Az egyetlen állandó: a transzformáció. Az elmulás éppúgy, mint korrelátuma, a semmi: fikció. Félfogalom. Az elmúlás csak mint a transzformáció (változás) egyik mozzanata létezik; másik mozzanata: a keletkezés. Ugyanannak a valóságunk két aspektusa. De ugyanígy fikció minden állandóság is a transzformációk kivül.” (263. o.) *Kezdetben: a valóság őstörténete*.

Erről a kezdetről mondja Tábor Béla, hogy benne a szellem (és a szeretet) megteremti saját lehet-

tőségét, majd valóságát: *önmagát*. Hogyan? És: hogyan lehetséges ez? (Hogyan lehetséges ez? – ezt a kérdést hívja elő minden paradoxon.) És hogyan függ össze ebben a vonatkozásban szeretet és szellem? Ezekben a kérdésekben rejlik Tábor Béla teremtes-és szellemértelmezésének kulcsa. És Tábor Béla a könyvben többször ismétlődő válasza: „A szellem ott kezdődik, ahol a nárcizmus véget ér. Vagy általánosabban kifejezve: ahol egy létező kilép önmagába zárt létezéséből. Ez azt is jelenti, hogy a szellem a szeretet drámája mint identifikációs dráma.” (177. o.)

Míndez teljes mélységében abból érthető meg, amit Tábor Béla *személyiségnek* nevez, egészen pontosan személyiségfelfogásának *biblikus* hangsúlyából. „Mert erős a szeretet mint a halál”: az *Énekek éneke* nevezetes helyét (8, 6) – ami Rosenzweig *A megváltás csillaga* című művének is középpontjában áll – így értelmezi: „Ez azt jelenti, hogy a »Te« ugyanolyan erős (= nem gyengébb!), mint az »Én«. És ebben rejlik – ebben van elrejtve – a Nagy Ezotérikum, és az élet titka és a halál titka, és annak a titka, hogyan lehet kivédeni nem a halált, de a halál betörését *életünkbe*, nem a halál bekövetkezését, de azt, hogy úrrá legyen az életünkön, az *életen belül*. Az életen belül a halál a halálfelelem formájában van jelen. Ez a halálfelelem az önmaga felé forduló (autosztróf) En színvonalja. A szeretet ennek ellenmozdulata: a Te felé forduló, a Te felé áramló Én. A Nagy Ezotérikum az Énnek ez a kettős-egy titka, amely az egész élet előjele: a lét értelmének mértéke.” (173. o.) Ezt kiegészíti egy Goethe mondás értelmezése: „Denn das Leben ist die Liebe und des Lebens Leben Geist.” (Mert az élet a szeretet, és az élet élete szellem.) „Ez átültethető a második személy és általában a »másik«, a »heterosztróphe« közegébe. A szellemet az különbözteti meg az egyszerű, közvetlen (»unvermített«) második személytől, hogy a második személy *híri-archikusan adott*, *másik* második személye felé is fordulunk benne – végső fokot tehát a »Te = Isten« azonosság felé. A kétféle szeretet, a kétféle második személy itt jelzett különbsége (csakúgy mint »Leben« és »Geist« goethei különbsége) a pszichikus és a szellemi különbségeket is leírható. Az autosztróphe mint a halál (halálfelelem) betörése más oldalról is evidenssé tehető: a halálról azt *tudjuk*, hogy »Én« (úgy, ahogy magamat a szellemi szférán kívül fel fogom) »megszűnök létezni«, de a »más« nem szűnik meg létezni. A »más«-nak ez a halhatatlansága is hozzátartozik ahhoz, amit a halálról tudok. És ez az igazi tartalma annak, hogy »biztos, mint a halál«. Ez a »kettős« tudás együtt! Az »én« halhatatlanságom csak annyiban, amennyiben »azonosulok« mással. Ez a heterosztróphia.” (174. o.) Az ezotérikum (misztérium) ebben a megfogalmazásban autosztróphe és heterosztróphe, halálfelelem és szeretet *ütközése* az emberi lélekben, ami „az egész élet előjele”. És a *biblicizmus: a második személy elsőbbsége*. A „Te” elsőbbsége a szere-

* De a „valóság őstörténete” kifejezésnek más metszetei és jelentésnétegei is vannak.

tet parancsában fejeződik ki. Az első parancs: „Szerepd a Nevet, a te Istenedet egész sziveddel, egész lelkeddel és egész tehetőségeddel!” És a második: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!” Mindkettő az Én görcsét (a halálfelelmet) oldja a Te felé való áramlás megnyitásával, „a mássikkal való azonosulással”. „Az élet élete szellem” – élet és szellem elválaszthatatlanok, ahogyan szeretet és szellem is. Ez az értelme annak, hogy az *Énekek éneke*ben nem elválasztható a „profán” és szakrális, a földi és égi szerelm. A lélekmenyasszony és a vőlegény szerelmét és nászát a legforróbb szerelmi szenvedély hatja át, ugyanakkor az egész történet (véges térben) mégis elhelyezhetetlen. Mégis: az első parancs elsősege, hogy szellemi szintről indul az a kezdő mozdulat, ami aztán áthullámozik az élet egész szerkezetén és megváltoztatja azt. Ez a „pneumatológiai gyógyulás”, amiről Tábor Béla beszél: gyógyulás a felelemből, minden felelem középpontja, a halálfelelem áttörésével.

Tábor Béla számára az *egyetlen lehetetlen kérdés*, amely – a lehetséges kérdések határtalan sokasága” helyett – egyedül vezet el a valódi válaszhoz, a második személyre vonatkozott. De mi is a „lehetetlen kérdés”? A lehetetlen kérdés olyan kérdés, melyet lehetetlen feltenni, és megválaszolni addig, amíg fel nem nővünk hozzá. Tábor Béla azt mondja róla, hogy nem tudjuk megfogalmazni, de *körülírható*. Körülírható, mint negatív forma. Ez szemléltethető a zen buddhizmus példáján – ilyen „negatív formák” például a zen *koanok*: „Hogyan nevez ki a szüleid születése előtti arcod?”, „Hogyan szól egy tenyér, ha csattan?”. A lehetetlen kérdést addig nem tudom feltenni, amíg azon a szinten azonosulok önmagammal, amelyen most. De a lehetetlen kérdésnek az az ereje, hogy semmilyen véges azonosulási szinten nem feltehető (és nem megválaszolható). Ilyen értelemben egyáltalán nem is tehető fel. A legnagyobb tevedés – a bűn forrása Tábor Béla szerint – ha valaki véges szinten akarja feltenni és megválaszolni. A lehetetlen kérdés korlátal szembesít – és a korlát én magam vagyok. Mivel én *magam* vagyok a korlát – a jellegi azonosulási szintemen – ezért én nem is küzdhetem le. De nem menekülhetek el az elől, hogy valóban feltegyem. De miért? A (szó) zen azt tanítja, hogy a *koan maga az életünk*. Ez a „lehetetlen kérdés”, ami elől nem térhetünk ki. A lehetetlen kérdés *lehetetlen helyzetbe* hoz. De ez azt is jelenti, hogy a lehetetlen kérdés a lehetetlen helyzetet lehetségesé teszi. És itt van a megoldás gyökere! „Születéssé előtti arcod” – az egyetlen misztérium. A második személy – a *biblikus* egyetlen misztérium.

A „lehetetlen kérdésben” lévő lehetőségét Tábor Béla úgy is megfogalmazta, hogy a *teremtés szakadékokat teremti*.

„Mindem teremtet – egy szeretet – lehetőségnek megteremtése. Ez az értelme annak, hogy a teremtés szakadékokat teremti. (...) A szakadékok létezésében jelentkező lehetőség realizálása a szeretet.” (181. o.) Ez annak más oldalról történő leírása, hogy „A szellem ott kezdődik, ahol a nárcizmus véget ér.” A nárcizmus az önmagammal – ha Nárcissus mítoszra gondolunk: önmagam tükörképével, képmásával! – való azonososság közvetlen és problémátlan állapota. Ez egybeesik Sankarának a tudatlanságról (avidja) adott meghatározásával: az alanynak (az *Atmannak és nem az egonak*, az ego már e folyamat eredménye!) a tárgyra, és a tárgynak az alanyra vetítése. A teremtés („minden teremtes” – vagyis a szellem, annak isteni és emberi vetületeiben) szakadékokat teremti: ez ebben a vonatkozásban értelmezhető úgy, hogy szakadékokat teremtet a nárcisztikus tükörképpel való azonososságban – és a szakadékok megnyitja a „más” lehetőségét. (Ez egyben a teremtest övező sötétségnek és annak a magyarázata, amit Tábor Béla újra és újra elmond, hogy „akkor növekszünk, amikor nem nézünk oda”. Ez az, amit Tábor Béla a „tükörözés őstörténetének” nevez, és három fázisban jellemez: „A nárcisztikus (csak önmagával azonos, csak önmaga iránt érzékeny) egyéniség kérégebe zárt személyiség erő (igény, *szomjúság a mással* való *azonosulásra*) felszabadítása (= az alapfajtas feloldása); ennek a szomjúságnak sugartóereses tükörözése a *másban*; ennek a *másnak* differenciáló elhatárolása (formálása = »határrá lett kezdet«).” (268. o.)

Ez a személyiség kibomlása, élete. A „személyiség” szó Tábor Béla számára ezt jelenti: „A személyiség az egy pontban feszülő teljes valóság, amely osztatlanul van meg mindenki, aki személy. Ezért éli át a valóságot egy és ugyanazon valóságként mindenki, aki személy” – mondja *A zsidóság két útjában*. (Itt: 24. o.) A személyiség az érzékenységre és akarat centruma az emberben: „tisztá érzékenységre és tisztá akarat”. Am a személyiséget a „személyiség-egyéniesség” polarításban fogja fel: „Teljesen egyre megy, ha azt mondjuk: »a« személyiség, vagy azt: *ennek* az embernek személyisége. (Más volna a helyzet, ha személyiség helyett egyéniségről beszélnénk, ami a személyiségnek a *különbségek* felé fordított irányra, tehát csak együttíthatóvá válik konkrétta.) A személyiség ezért az abszolút Igen: igent mond a különbségre, éppen úgy, mint az azonosságra, tehát igent mond az Igen mellett a Nemre is.” A személyiségnek ezt az „abszolút Igen-

Amint magadat figyeled a tükörben, Egymásra tekint forma és tükörkép / Te nem vagy a tükörkép, de a tükörkép te vagy.” A vers története: amikor Tódzan Rjóka (Tung-San Liang-Csie) elvált mesterétől Ungantól, azt kérdezte tőle: „Mondd csak, amikor már halott leszel, mit felelek, ha megkerdezik tőlem: mi volt a mestered igazi arca?”. „Eppen ez.” – felelte Ungan. Tódzan sokat fogprengett mestere szavainak jelentésén. Egy hídön athaladva megpillantotta tükörképét a folyóban, és ez dobhentette rá Ungan utolsó tanításának jelentésére. E verset írta ekkor: „Ne kerest sehol, / Mert ellilán előled. / Jelenhet meg az örökvaló buddha. / Itt és most ő vagyok én, / Itt és most én nem vagyok ő. / Csak e módon, / Jelenhet meg az örökvaló buddha.” Ez a vers szolgált később a fenti költemény alapjául. A költeményben a „nemes tükör” a Buddha-tudatot szimbolizálja, így itt nem nárcizmusról, hanem a teljes transzcendenciáról van szó. Így mondható, hogy ez a vers is a „tükörözés őstörténetéről” szól. (Zeisler István: *A zen átadása*, Bp., 1996.)

jét", a valóság teljességét így Tábor Béla a személyiség-egység polarításban fogta fel, amit az *Östörténet*hez fűzött kommentárokban az Sz = E képlettel fejez ki. Ez *személyiség és egység azonosságát* fejezi ki a *személyiség béli*. Ennek végső konzekvenciaként mondja Tábor Béla: „A személyiség: az egység Istenben. Vagy: az ember Istenben.” (196. o.) A személyiség és egység kettős-egységét fejezi ki az *én-mámor* és személyiség (vagy: *közösség*) kettősége is. Az „én-mámor” (és egyáltalán: a mámor) határpozícióját hangsúlyozza Tábor Béla: egyrészt az ehhez, az egységhez tartozik, de mivel az egység az Sz = E azonosságban bennefogalt, így túlmutat önmagán. (*Maga ez a „túlmutatás”*: hiszen extázis, önkivétel.) Tábor Béla két mondatral mutatja be személyiség és én-mámor viszonyát. Az elsőt az „isten androgün”, a személyiség mondja: „En az vagyok, akit te teljesen betöltesz.” Az egység ugyanezt mondja magáról, de a következő hangsúlyal: „*En vagyok az, akit te teljesen betöltesz.*”

Innen visszatérve a „tükörözés östörténetéhez”: ez az östörténet – a személyiség östörténete – az én-mámortól a teljes személyiségig (a teljes közösséggel), ível „a nárcisztikus (...) egység kérgébe zárt személyiségi erő (igény, *szomjúság a mással való azonosulással*) felszabadítása (= az alapfajtas fel szabadítása); ennek a szomjúságnak sugártörései tükörözése a *másban*; ennek a *másnak* differenciáló elhatárolása” (268. o.) Ennek a mondatnak az (egyik) kulcsát a „más” több jelentése adja meg. Jelentheti *egyreszt*, valaminek a mását”, jelentheti azt, ami más (nem-én), és utal a „másikra”, a „második személyre” is.

Tábor Béla számára tehát a „személyiség: transzcendáló, önmagát szüntelenül megnyitó, önmagát önmagán túlkergető, folytonosan „mást” alkotó és ebből a „másból” táplálkozó mozdulat. Ez a transzcendálás: maga a végtelen. (256. o.) „Más szóval: a személyiség gyöke: a személyes jelenlét!! Athabás, transzparencia!” (257. o.) Ez a két idézet magába sűrít Tábor Béla személyiség-gondolatának lenyomatát. A személyiség östörténetében rejlik a „neumatológiai gyógyulás” (= gyógyulás a halálfelelemből, s ezzel minden félelemből) útja: „A nárcisztikus egység azonosság (nem azonosulás!), de ez az atomisztikus azonosság (vagy azonosság-atom): idegenség. Ezt kell feloldani azonosulással, működő erővé (*energizáció*): *közösséggé*.” (268. o.)

4. Nem látható és meg nem fogható eledel találunk...” (Franz von Baader)
 „Szeresd a Nevet, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel és egész tehetőségeddel: nem vagy egyedül – ne erزد magad egyedül. A biblicizmus kiindulópontja: a második személy, a szeretet és az öröm. (...) EDEN – Adonis: gyönyörűség, öröm. Mégpedig mint bontatlan létközösség. Az emberi lét kezdete a Biblia szerint: az öröm.”

(236. o.) És az emberi létezés célja is ez – tehetnek hozzá – öröm, „bontatlan létközösség”. Ez a vallás – minden vallás – lényege: az üdvörténet az „üdv története”, a valódi öröm története. A *közösség növekedése*. (Egyszerűbben: a *találkozás valóssága*: „Találkozásból született találkozások szövik a közösségeket” – Tábor Béla.) „A lét növekedése egyben a *közösség növekedése* is. Parmenidész létezés és gondolkodás azonosságáról beszél. De ha ehelyett létezés és *közösség* azonosságáról beszélünk, *ításgasabban* fejezzük ki magunkat, mert a „közösség” értelme magában foglalja a „gondolkodást” is. Ez a gondolkodás továbbkeletet önmagán egy meg rejtettebb jelentés felé. Mint ahogy a szimbólum végtelen, a gondolkodás végtelen, úgy a közösség is végtelen: végtelenül potenciálható és depotenciálható. A közösség a szomjúság alanya és tárgya: minden egyes emberben is a közösség – ezt nevezem személyiségnek.” (166. o.) Ime a személyiség lényegének újabb megfogalmazása.

1989-ben minden bizonnyal véget ért a 20. század. A régi vilárendszer összeomlása a szabadság lehetőségét teremtette meg. A szabadságnak ez a váratlanul megnyíló tere nem csak azt bizonyította, hogy nem volt igazuk a kishitűeknek, akik behódoltak az embertelen és szellemtelen totalis rendszereknek, hanem azt is, hogy a valódi szabadság több mint a demokratikus intézmények és jogrend kiépülése. A valódi szabadság éppen a *közösség növekedése* (a léleken). A szabadság-lehetőség megnyíló üres terebe hamar betörték az alközösségek, a *féltelenközösségek*. A féltelenközösség nem közösség, hanem éppen a közösség hiánya, rémült kaspaszkodás és kapkodás a közösségtelenség jegei talaján.

Az őszinte hang ritkasága. Őszintesége és keretlensége, amelyik nem fél és nem gyanakszik. Ez képes csak tisztánlátásra, nagylelkűsége, mértékére, helyes felfogásra és ítéletre. Ez a logosz ereje. Ha az Anfechtungot (kísértést) az előbb úgy értelmeztem, mint a modern kor kísértését, akkor elmondható, hogy Tábor Béla a posztmodern kor kísértéséről (és bűneiről) is sokat tudott: „A tér megsemmisítése az ateizmus legérettebb formája. (...) Az idő mint a *ter ellentete*: zsúfoltság. (...) Ez a giccs östörténete. A giccs az *azonosságot és távolóságot* tagadó *közelség*. ... Temporalizálás, szekularizálás. A zsúfoltság és giccs kultusza: távlat nélküli közelség.” (275. o.) A posztmodernnek a logosz elleni fellepését egy helyen így nevezi: „a nyelv öngyilkos kommandójának akciója”. A valódi *terrorizmus* tehát a nyelv ellen irányul. Amikor Tábor Béla a logoszt „a teljesség igényéből fakadó kérdések forrásának” nevezi, egyben úgy jellemzi, mint *fellázító*, új teret és helyet nyitó mozdulatot. Így azt lehetne mondani, hogy a „terrorizmus” a nyelvnek ezt a nyitott terét pusztítja. Ilyen értelemben is érthető, „a tér megsemmisítése, mint az ateizmus

* A Baader-idézetek a *Negyven mondat a vallásos erotikából* című műből valók. Ez megjelent: Jacob Bohme: *Szent sóvárgás*, Bp., 1997, függelékeket.

legérettebb formája”. A tér megsemmisítése azonban éppúgy nem sikerülhet, ahogyan egy kisebb tér sem tud magába foglalni és így elnyelni egy nagyobb.

Az Egyház – abban a tág értelemben, ahogy azt Szabó Lajos és Tábor Béla felfogta – minden közösség lelke. A közösség növekedésének centruma. Így ír erről Tábor Béla: „A harmincas évek közepén Szabó Lajos – Kierkegaarddal és Bergyajevvel vitatva – a zseni és a szent szétválaszthatatlanságát (csak megkülönböztethetőségét) vallotta, s akkori fogalmazása szerint az egyház »az alkotók időfeletti szivarvanaszövetsége a kinyilatkoztatás fényében«. Ez a fogalmazás később azt az értelmezést nyerte, hogy az egyház a legnagyobb elgondolható elgondolni törekvők időfeletti szövetsége a szellemi rangsor hangsúlyával. Az így felfogott egyház minden vallásfelekezettől független: eppúgy belefer a katolicizmus, mint a zsidóság, a protestantizmus, a keleti vallások, a primitívek vallásai, és a »roppant erőt a teizmus roppant erőivel kelesztő« ateizmus, sőt, az anti-teisták is, akik közzé Szabó Lajos elsősorban Marxot, Nietzsche-t, és a gnosztikus Schmitt Jenő Henriket sorolta.” (74. o.)

Hogy létezik Egyház, mi az, és mi annak cselekvési iránya – mindezt megtaláljuk Tábor Béla írásában, a *Szellemi topológiában* (és a már idézett *Az ébredésről* című írásban). Ez az előadás – akárcsak *Az ébredésről* – hozzászólás volt az 1946-ban Szabó Lajossal és Hamvas Bélával folytatott egynevezett „csütörtöki beszélgetésekhez”. Az előadás kezdete Szabó Lajos vitaindítójára reagál, amelynek első két mondata így hangzott: „Egyszercünk hosszúsági és szélességi fokai. Részben közös hagyományú kutatás közös pontjainak megalapítása.”

Erre felel így Tábor Béla:

„Közös: az igentmondás az egyetemes szent hagyományra.

Közös: az eszkatológiai-egzisztenciális alapállás.

Közös: a messianisztikus szentség követelménye.

Közös ezen belül is: az offenzivitás követelménye.” (77. o.)

Ezután következik a különbségek értelmezése. Míg ő és Szabó Lajos a marxizmustól indultak, és annak belső kritikája (az oppozíció) által jutottak el a marxizmust messze meghaladó biblicizmusig, addig Hamvas Béla a görögység, a klasszikus német filozófia, az egzisztencializmus, és a keleti hagyomány asszimilálásával jutott el az „eszkatológiai-egzisztenciális alapállásig”. Tábor Béla hangsúlyozza a kiindulópontok fontosságát: „minden kezdetet egyszeri és visszavonhatatlan. Minden kiindulópont, minden kezdet *specifikus energiát* jelent, specifikus lendületet, amely a későbbi folyamat minden változásán, fejlődésén keresztül is egy bizonyos értelemben érintetlen marad a maga egyszerűségében. Bármennyire is változtek a cselekvési hagyomány későbbi folyamán a tartalom, a kiindulási energia a maga különleges módján hat benne tovább: különleges érzékenységeket nyit meg minden új tartalmi szférán belül is, különleges mozzanatoknak ad bennük hangsúlyt, különleges relációkat teszi láthatókká.” (86. o.) Mindenki máshonnan hozza a „kezdő energiát” – ezt már a családok különbözősége is meghatározza, és még inkább a nemzetek, vallások felekezetei és társadalmi rétegek különbözősége –: voltaképpen egy részleges (mert: pusztán adott, természetes) – közösségből. Mivel *közösségi energiáról* van szó, ezért lehetséges ennek elmélyítése és kiteljesítése. Ahogy Baader figyelmeztet rá: „számtalan minden természetes szeretet mintegy közvetlenül *adott*, de egyúttal *feladott* és a közvetítő önalakítás jobbat nyer belőle.” Így lehetséges a mintegy adott közösség-kezeléssel – a benne rejlő nagyobb igény: a személyiség igénye miatt! – a közösség hatványozása. És fordítva: ha a természetes közösség nem növekszik, akkor csökkenteni fog, egészen a megszűnésig.

„Ami összehozott bennünket, az, hogy ma már valamennyien a centrumból való megoldás kizárólagosságában hiszünk. (...) A *centrum konvergencia-pont*, *mégpedig metszéspontok metszéspontja*. (...) A metszéspont: cselekvési pont. Ott cselekszünk, ahol realitások találkoznak, egymást metszik. Ott van meg a cselekvésnek lehetősége is, kényzsere is. És úgy cselekszünk, hogy a realitásoknak ezt a metszéspontját kapcsolatba hozzuk, találkoztatjuk új realitásokkal, segédrealitásokkal – tehát megint úgy cselekszünk, hogy új metszéspontokat hozunk létre. A kereszt a cselekvés szimbóluma.” (88. o.) Ez minden szellemi élet – s így az élet – alaptörvénye: „közösségvállalás” minden realitással, a különböző valóságok egybegyűjtése, különböző irányok és energiák találkoztatása, ütköztetése, egy mederbe terelése és elvegyítése egymással. Ez a kiinduló energiák hatványozását jelenti, a centrum ezért „a metszéspontok legmagasabb hatványa”. Bár Tábor Béla nem határozta meg így az Egyházat, de az ő szellemében lehetne azt mondani, hogy az *Egyház ott van, ahol a metszéspontok legmagasabb hatványa*. (Innen a vallások és a nagy alkotások egyetemessége.) Ez a *legforróbb hely*. A „kereszt”: a legnagyobb áldozat helye. És ez egyben a cselekvés és alkotás *helye*: minden nem a centrumból kiinduló cselekvés részleges, s így gátolt, az *innen* történő cselekvés viszont valóban szabad, határtalan. Így cselekedni valóban öröm: üdv-történet.

